

II. ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ ТА РОЗСЕЛЕННЯ

УДК 911.3

Мезенцева Н.І., к.г.н., доц., **Стеценко Т. О.**, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Стеценко О. С., директор,
Бесідське НВО Ставищенського району Київської області

СТОЛИЧНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Ключові слова: регіональний ринок праці, зайнятість, безробіття, локальні ринки праці

Вступ. Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації та демографічні зміни, що відбуваються в Україні на сучасному етапі її розвитку вимагають поглибленої уваги до проблем функціонування національного та регіональних ринків праці. Це викликано тим, що ринок праці фокусує в собі найгостріші соціально-економічні проблеми сьогодення, як безробіття, низький рівень доходів населення, поширення бідності, соціальна поляризація населення, регресивні зміни якості робочої сили та мотивації до праці. За таких умов актуалізуються суспільно-географічні дослідження ринків праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням регіональних ринків праці в Україні присвячені праці В.Сайчука, І. Мостової, О.Безпалої та інших вчених. Основний акцент в них зроблено на аналіз кон'юнктури регіональних ринків праці, чинників, що зумовлюють їх функціонування, типізацію локальних ринків праці, прогноз і визначення перспективних напрямів їх розвитку. Однак значна кількість регіональних ринків праці ще потребують суспільно-географічних досліджень. Насамперед, це стосується Столичного (Київського) регіонального ринку праці, ядро якого – м. Київ – одночасно є ядром національного ринку праці. Вищезазначене обумовлює актуальність написання даної статті.

Формування цілей, постановка завдання. Метою написання статті є суспільно-географічний аналіз Столичного (Київського) регіонального ринку праці, в межах якого знаходиться ядро національного ринку праці – м. Київ. Виконання різних завдань передбачає з'ясування місця, сучасних рис, особливостей та внутрішніх регіональних відмін у функціонуванні ринку праці м. Києва та Київської області в Україні.

Виклад основного матеріалу. *Регіональний ринок праці* визначається як суспільно-географічний простір, де в результаті взаємовідносин між роботодавцями та найманими працівниками відбувається узгодження попиту, пропозиції та ціни робочої сили, обумовлене соціально-економічними та

географічними чинниками. Основу концепції регіональних ринків праці становлять теорія нодального району (Ж.-Р. Будвіль) та теорія „центр-периферія” (Дж. Фрідман). За допомогою визначення нодального району великий регіон поділяють на відносно цілісні замкнуті територіальні сукупності, кожна з яких складається з ядра (центра) і пов’язаної з ним місцевості (периферії), тобто регіональних чи локальних ринків праці та їх ядер.

Функціонування регіональних ринків праці відбувається під впливом ряду чинників, що включають: демографічні (природний та механічний рух населення, статево-вікова його структура, чисельність працездатного населення тощо); соціально-економічні (рівень соціально-економічного розвитку регіонів, галузева структура економіки, рівень і якість життя населення, можливості та умови відновлення працездатності робочої сили тощо); освітньо-кваліфікаційні та медико-географічні (рівень освіти та кваліфікації працівників, набутий досвід, ментальність, ставлення до праці, можливості підвищення кваліфікації та перекваліфікації працівників, стан здоров’я та рівень медичного обслуговування тощо); географічні (столичне, центральне, окраїнне, периферійне, транспортно-географічне тощо положення).

Столичний (Київський) регіональний ринок праці розглядається в складі ядра (м.Києва), яке одночасно є ядром національного ринку праці, та локальних ринків праці, що відповідають адміністративним районам області. Виконання Києвом ролі ядра не лише регіонального, а й національного ринку праці, обумовлює гіпертрофованість його значимості в регіоні.

В Україні протягом останніх десяти років за такими індикаторами, як рівні зайнятості, зареєстрованого безробіття, безробіття, визначеного за методологією МОП, навантаження на одне вільне робоче місце, частка молоді до 28 років у загальній кількості безробітних, рівень оплати праці, найнижчий рівень напруженості на ринку праці стабільно характерний для м. Київ. Водночас Київська область входить до групи регіонів із середнім рівнем напруженості на ринку праці за визначеними показниками. Це дає підставу проаналізувати окремо ринок праці м. Київ та Київської області.

Формування Київського регіонального ринку праці перебуває під впливом природного, механічного руху населення, освітньо-кваліфікаційних процесів та соціально-економічних чинників.

Основними факторами формування і відтворення робочої сили на ринку праці м. Києва та Київської області є демографічні (природний та механічний рух населення, його статево-вікова структура), соціально-економічні (рівень оплати праці, професійно-кваліфікаційна підготовка фахівців), кон’юнктури ринку праці (галузеві та територіальні співвідношення попиту і пропозиції робочої сили), географічні (столичне географічне положення, статус м. Києва як столиці, рівень урбанізації території).

Демографічна ситуація в Україні, що характеризується депопуляцією населення, його старінням, вкрай несприятлива для відтворення робочої

сили, її кількісних та якісних характеристик. Низька народжуваність в Україні двояко впливає на відтворення робочої сили. З одного боку, ускладнює цей процес, оскільки через певний час виникає проблема нестачі робочої сили для заміни вибулих працівників. З іншого боку, спрощує, оскільки жінки менш зайняті з дітьми і можуть активно працювати. Негативні наслідки такого впливу в Україні є суттєвішими. Висока смертність населення України, особливо в працездатному віці, негативно впливає на працевідтворювальні процеси. Трудові міграції в Україні суттєво впливають на загальний обсяг пропозиції робочої сили на регіональних ринках праці, якісний і професійний її склад. Трудові мігранти їдуть до урбанізованих територій з найвищим рівнем соціально-економічного розвитку, в регіони з наявними робочими місцями.

Найсприятливішу основу для відтворення робочої сили має м. Київ. Для столиці характерні позитивні показники щодо природного руху населення. Коефіцієнт народжуваності у столиці вищий за середній показник в Україні (11,4 та 11,7 осіб на тис. жителів відповідно), а коефіцієнт смертності населення в 1,3 разів нижчий. Для Києва у 2011 році був характерний природний приріст населення (коефіцієнт природного приросту населення склав 1,8 осіб на тис. жителів), тоді як для України в цілому – природне скорочення населення (-3,5 осіб на тис. жителів). В Києві на 1000 населення приходиться 270 пенсіонерів (в Україні 304). Вікова структура населення Києва, що характеризується переважанням частки дітей і підлітків над часткою осіб старших за 65 років (13,7% та 12,3% відповідно) є також сприятливою для відтворення робочої сили.

Демографічні показники в Київській області відрізняються від тих, що характерні для Києва, і мають суттєві внутрішні відмінності. Чітка тенденція природного скорочення населення Київської області, яка за даними демографічного прогнозу збережеться і на перспективу, визначає скорочення загальної чисельності трудових ресурсів області. Так, чисельність населення Київської області у 2011 році порівняно із 1991 роком суттєво зменшилась (до 1719,6 тис. осіб з 1946,4 тис. осіб). Природне скорочення населення спостерігається в усіх районах та більшості міст області. Найгіршим цей показник є у Білоцерківському, Переяслав-Хмельницькому, Васильківському, Макарівському та Богуславському районах. Природний приріст населення зареєстровано лише у містах Біла Церква, Бориспіль, Бровари, Обухів, Ірпінь та Славутич. Основними причинами, які зумовлюють природне скорочення населення Київської області є соціально-економічні, що проявляються в низькому рівні доходів населення у порівнянні з європейськими стандартами життя на утримання дитини. Низький рівень оплати праці зумовлює нераціональну структуру харчування населення, неможливість вчасного отримання кваліфікованої медичної допомоги, недостатній рівень задоволення культурно-освітніх та інших потреб жителів області. Вплив екологічних чинників проявляється через високий рівень захворюваності населення в результаті забруднення навколишнього

середовища (повітря, водного басейну, ґрунтів) шкідливими речовинами. Ментальні чинники проявляються в дотриманні “модної” тенденції щодо кількості народження дітей, віку вступу до шлюбу, зайнятості жінок тощо.

На перспективу можна очікувати ще більшого зниження темпів росту чисельності працездатного населення області, оскільки кількість осіб, які виходять з працездатного віку не буде компенсуватись особами, що вступають в нього. Тобто природна відтворювальна база трудових ресурсів буде звужуватися. Про це свідчить вікова структура населення регіону. У віковій структурі населення Київської області діти і підлітки складають 14,7 %, населення працездатного віку – 69,9 %, населення старше 65 років – 15,4 %. Найнесприятливіші співвідношення у віковій структурі населення для відтворення робочої сили у Білоцерківському, Переяслав-Хмельницькому, Кагарлицькому, Бориспільському та Сквирському районах, а найсприятливіші – у Поліському, Рокитнянському та Вишгородському.

Суттєвий вплив на відтворення робочої сили на Столичному регіональному ринку праці здійснює механічний рух населення. Сальдо міждержавної та міжрегіональної міграцій в столиці є додатними. Київ вирізняється найвищими коефіцієнтами прибуття як у міждержавній, так і у міжрегіональній міграції населення України. Столиця стабільно є осередком притягання робочої сили з усіх регіонів України. Вікова структура мігрантів до Києва характеризується високою часткою молоді, що приводить до значного збільшення пропозиції на ринку праці. Статєва структура мігрантів вірізняється переважанням чоловіків. Серед мігрантів домінують високоосвічені, молоді, висококваліфіковані працівники. Привабливість забезпечують матеріальні та соціально-психологічні переваги в регіоні. Це високий рівень оплати праці в столиці (порівняно з іншими регіонами України), сучасні умови праці, форми її організації, методи управління, постійне зростання потреб у робочій силі, широкі можливості перекваліфікації та підвищення кваліфікації, значні перспективи кар’єрного зростання, більші можливості самореалізації в праці. Сальдо міждержавної та міжрегіональної міграції в Київській області також є додатним. Найсприятливіша ситуація з міграційним рухом склалася в Броварському, Бориспільському, Києво-Святошинському, Васильківському та Обухівському районах, а несприятлива для відтворення трудових ресурсів – в Згурівському, Тетіївському, Володарському, Миронівському та Яготинському районах.

Столиця характеризується найвищим освітньо-кваліфікаційним рівнем трудових ресурсів. Це зумовлюють наявність знаної кількості освітніх закладів різних рівнів акредитації, насамперед відомих в Україні вузів, що займають найвищі рейтингові позиції – Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Національного медичного університету О.О. Богомольця та інших.

Для ринку праці Києва характерні такі риси: найвищий серед регіонів України рівень зайнятості населення – 64,5 % (в Україні – 60,2 %); рівень

безробіття визначений за методологією МОП має тенденцію до зниження і є найнижчим в державі – 5,4 % (в Україні – 7,5 %), в т. ч. серед молоді віком 18-35 років – 7,3%; понад 60% безробітних – це жінки, 43% безробітних – особи у віці до 35 років; на 10 вакансій у Києві претендує 11 осіб, найбільша напруженість характерна для Деснянського та Дніпровського районів, де на одне вільне робоче місце претендує два здобувачі; лише 10% із запропонованих Центром зайнятості вакансій мають мінімальні заробітні плати (в окремих областях України цей показник складає понад 50%); середня заробітна плата в столиці є найвищою в Україні і на 53% перевищує середній показник в Україні.

В пошуках роботи до Центру зайнятості м. Київ найчастіше звертаються кваліфіковані працівники: більше третини – особи, які обіймали керівні посади, майже половина – фахівці, технічні службовці. Проте саме для цих категорій безробітних вакансій не вистачає. І навпаки, попит перевищує пропозицію для працівників сфери обслуговування і торгівлі, кваліфікованих робітників з інструментом, робітників з обслуговування устаткування та машин тощо.

Ринок праці Київської області характеризується нерівномірним розподілом трудових ресурсів: Київ і його приміська зона є територією зосередження і притягання робочої сили, тоді як в периферійних районах склалася праценадлишкова кон'юнктура ринку праці.

Трудові ресурси Київської області складають 3,2% загальної кількості трудових ресурсів України і їх чисельність зменшується. В галузевій структурі зайнятості в Київській області у 2011 році найбільше було зайнято в торгівлі, побутовому обслуговуванні та ресторанному харчуванні (22,9%), галузях промисловості (17,7%), на транспорті і в зв'язку (10,2%), в освіті та охороні здоров'я (9,8%) та в сільському і лісовому господарстві (7,8%). Аналіз галузевої структури зайнятості трудових ресурсів Київського регіону акцентує увагу на таких її рисах: в регіоні скоротилася кількість зайнятих у промисловості і сільському господарстві; привертає увагу підвищення рівня зайнятості в сфері фінансування, страхування і кредитування; зросла зайнятість в апараті управління за рахунок розбудови нових структур.

Освітньо-кваліфікаційний рівень трудових ресурсів Київської області є досить високим. Галузевий аналіз освітньо-кваліфікаційного рівня трудових ресурсів свідчить про те, що найвища питома вага працівників з вищою освітою задіяна в таких галузях як фінансова діяльність, охорона здоров'я та державне управління. Найнижчу питому вагу працівників з вищою освітою до загальної кількості штатних працівників мають такі галузі як сільське господарство, будівництво та освіта. В середньому питома частка працівників з вищою освітою до загальної кількості трудових ресурсів Київської області всіх галузей економіки складає 29,2 % (частка тих, хто закінчили вузи III-IV рівнів акредитації).

Рівень зайнятості населення Київської області є одним з найвищих серед регіонів України і у 2011 році склав 58,8 %, а в м. Київ – 64,4%. Вищий він

серед населення чоловічої статі. Найвищий рівень зайнятості населення характерний для Києво-Святошинського, Бориспільського, Бородянського, Броварського районів, а найнижчий – для Володарського, Згурівського, Тетіївського та Ставищенського районів.

На ринку праці України у найкращому становищі перебувають працівники з високим соціальним статусом, особи з вищою освітою, які зайняті у сфері інформації, високих технологій та більшість державних службовців. Всі вони мають надійні гарантії зайнятості. У найгіршому становищі перебуває молодь. Молодіжне безробіття в регіоні має тенденцію до зростання.

Рівень зареєстрованого безробіття населення Київської області у 2011 році був низьким і становив 1,5%, а безробіття визначеного за методикою МОП – 6,7%. В області 25,8 тис. чоловік незайнятих трудовою діяльністю. Найвищий рівень як зареєстрованого безробіття, так і визначеного за методологією МОП, мають Володарський, Згурівський, Миронівський, Поліський, Переяслав-Хмельницький, Сквирський, Ставищенський, Тетіївський та Таращанський райони, а найнижчий – Бориспільський, Броварський, Васильківський, Вишгородський, Києво-Святошинський та Фастівський.

Співвідношення попиту і пропозиції робочої сили характеризує показник навантаження на одне вільне робоче місце. В цілому у Київській області він складає 7 осіб на одне вільне робоче місце і є значно диференційованим по території. Дуже високе навантаження на одне вільне робоче місце у Богуславському, Володарському, Ставищенському, Таращанському, Тетіївському та Переяслав-Хмельницькому районах. Найнижчі показники навантаження на одне вільне робоче місце мають Києво-Святошинський, Бориспільський, Броварський, Вишгородський та Фастівський райони. Однак не завжди наявні вільні робочі місця співпадають з потребами в них безробітних (щодо професій, освіти, кваліфікації).

Рівень заробітної плати в Київській області перевищує середній показник по Україні на 5%. Найвищою оплатою праці є в працівників фінансової сфери, транспорту та зв'язку, окремих галузей промисловості, в державному управлінні, а найнижчою – в сільському та рибному господарстві.

В Київській області поширена неформальна зайнятість, в якій задіяно 15% населення до всього зайнятого населення, тоді як у Києві – лише 4%. Неформальна зайнятість найбільш характерна для сільської місцевості і найбільш поширена в сільському господарстві, будівництві, торгівлі, готельному та ресторанному господарстві.

Основними причинами незайнятості населення Київської області є: вивільнення працівників у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією підприємств та установ, скороченням штатів; звільнення за власним бажанням; невлаштованість після закінчення навчального закладу; звільнення за станом здоров'я; звільнення у зв'язку із закінченням строку контракту або договору-

найму. Службою зайнятості Київської області у 2011 році було навчено новим професіям (підготовка, перепідготовка, суміжні професії) понад 12 тис. осіб, підвищено кваліфікацію 25 тис. осіб. До громадських та інших робіт тимчасового характеру залучено 6,9 тис. безробітних, зокрема до громадських робіт – 2,4 тис. осіб.

В режимі неповного робочого дня (тижня) в області працювало 5,4% загальної кількості зайнятих трудових ресурсів області. Масштаби прихованого безробіття в регіоні значно зменшились, а такий його вид, як адміністративні відпустки з ініціативи адміністрації не має місця на ринку праці області.

Методом рангів та індексним методом виділено групи ринків праці адміністративних районів Київської області за рівнями зайнятості, безробіття, навантаження на одне вільне робоче місце та оплати праці (рис.1).

Рис. 1. Групування локальних ринків праці Київської області

Локальні ринки праці Київської області із високим рівнем працевзабезпеченості, найвищим рівнем оплати праці та кваліфікації робочої сили, невисоким рівнем зареєстрованого безробіття та безробіття визначеного за методологією МОП, найнижчим навантаженням на одне вільне робоче місце включають: Бориспільський, Києво-Святошинський, Броварський, Обухівський та Вишгородський. Всі вони розміщені навколо Києва і мають найтісніші трудові зв'язки із столицею. До локальних ринків праці із середніми рівнями працевзабезпеченості та оплати праці, невисокими рівнями безробіття населення та навантаження на одне вільне робоче місце належать: Бородянський, Макарівський, Фастівський, Іванківський, Васильківський, Білоцерківський, Баришівський, Сквирський, Рокитнянський, Яготинський та Кагарлицький. Локальні ринки праці із низьким рівнем оплати праці, високими рівнями безробіття населення та навантаження на одне вільне робоче місце включають: Миронівський, Згурівський, Богуславський та Переяслав-Хмельницький. До локальних ринків праці із найнижчим рівнем оплати праці, найвищими рівнями безробіття населення та навантаження на одне вільне робоче місце відносяться: Володарський, Ставищенський, Тарашанський та Тетіївський. Ця група локальних ринків праці має периферійне розміщення в межах області. Вони перебувають у критичному стані щодо кон'юнктури на ринку праці.

Висновки. Суспільно-географічний аналіз Столичного (Київського) регіонального ринку праці, в межах якого знаходиться ядро національного ринку праці – м. Київ, дав можливість виявити внутрішні регіональні відміни у функціонуванні ринку праці Київської області, з'ясувати сучасні риси та особливості ринку праці столиці та Київської області в межах України. Вони полягають в тому, що м. Київ, як ядро не лише регіонального, а й національного ринку праці, характеризується найнижчим рівнем напруженості на найсприятливішими передумовами для розвитку ринку праці. Ринок праці Київської області характеризується неоднозначними рисами і передбачає виділення чотирьох груп локальних ринків праці за рівнями зайнятості, безробіття та оплати праці. Найсприятливіші передумови для розвитку ринків праці мають адміністративні райони, які безпосередньо межують із столицею.

Список використаних джерел:

1. Мезенцева Н.І. Економічна і соціальна географія України. Навчально-методичний посібник. / Н.І. Мезенцева, К.В. Мезенцев. – К., 2010. – 239 с.
2. Мезенцев К.В. Зовнішні трудові міграції в контексті зайнятості на ринку праці України. / К.В. Мезенцев, Н.І. Мезенцева. – Вісник Київського ун-ту. Географія. – 2010. – Вип. 57. – С. 8-10.

Мезенцева Н.І., Стеценко Т. О., Стеценко О. С. Столичний регіональний ринок праці України: суспільно-географічна характеристика

Розкрито сутність регіонального ринку праці та виявлено чинники його розвитку. Визначено місце Столичного регіонального ринку праці та його ядра на ринку праці України. Здійснено суспільно-географічний аналіз чинників розвитку та функціонування ринку праці Києва і Київської області. Визначено особливості локальних ринків праці регіону.

Ключові слова: регіональний ринок праці, зайнятість, безробіття, локальні ринки праці

Мезенцева Н.И., Стеценко Т.А., Стеценко А. С. Столичный региональный рынок труда: общественно-географическая характеристика. *Раскрыта сущность регионального рынка труда и выявлены факторы его развития. Определена роль Столичного регионального рынка труда и его ядра на рынке труда Украины. Осуществлен общественно-географический анализ факторов развития и функционирования рынка труда Киева и Киевской области. Определены особенности локальных рынков труда региона.*

Ключевые слова: региональный рынок труда, занятость, безработица, локальные рынки труда

Mezentseva N., Stetsenko T., Stetsenko A. Capital Regional Labor Market: Human-Geographical characteristic. *The essence of regional labor market and factors of its development are defined. The role of Capital labor market and its core in the labor market of Ukraine are determined. Human-geographical analysis of the factors of Kyiv city and Kyiv region labor market development and functioning is carried out. The peculiarities of the local labor markets in Kyiv region are revealed.*

Keywords: regional labor market, employment, unemployment, local labor markets